

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ПСИХОЛОГІЯ

SCIENTIFIC WORKS
OF INTERREGIONAL ACADEMY
OF PERSONNEL MANAGEMENT

PSYCHOLOGY

Випуск 3 (56), 2022

Видавничий дім
“Гельветика”
2022

Редакційна колегія

Раєвська Я. М., доктор психологічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту психології і соціальних наук, Міжрегіональна Академія управління персоналом (головний редактор)

Грись А. М., доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Карпенко З. С., доктор психологічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогічної та вікової психології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Крупельницька Л. Ф., доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психодіагностики та клінічної психології факультету психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Павлюк М. М., доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Попович І. С., доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології, Херсонський державний університет

Хміляр О. Ф., доктор психологічних наук, професор, начальник кафедри суспільних наук, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського

Dr hab **Mirucka Beata**, Professor, Faculty of Education, University of Białystok (Białystok, Poland)

“Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія” включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія “Б”) на підставі Наказу МОН України від 27 вересня 2021 року № 1017 (додаток 3). Спеціальність: 053 – Психологія.

Затверджено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 9 від 07.12.2022)

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія KB № 24778-14718P, видане Міністерством юстиції України 21.04.2021 р.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

DOI: 10.32689/maup.psych

Наукові праці МАУП. Психологія. 2022. Вип. 3 (56). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2022. 90 с.

Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку психології. Для науковців, викладачів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток психологічної науки в Україні.

ЗМІСТ

Олена ВЛАСЕНКО

КОГНІТИВНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ КРИТЕРІЙ ЯК ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ.....5

Лілія КОНЯЄВА, Олександра ГУРОВИЧ

ОСОБЛИВОСТІ СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ
У ПСИХОЛОГІВ-КОНСУЛЬТАНТІВ.....10

Валерія КОСТЮКОВА

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ
ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....19

Анастасія КУРОВА

ОПЕРАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я»
НА ВИБІРЦІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ.....26

Тетяна ЛЮБІМОВА

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ НАСИЛЬСТВА
ЩОДО ЖІНОК В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ32

Олена СТАРИНСЬКА

ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ СУТНОСТІ ПОНЯТЬ «СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ»
ТА «ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ»: НАУКОВИЙ ДИСКУРС.....40

Ірина ГАБА

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....45

Олег ДРУЗЬ, Лариса РОДЧЕНКО, Інна ЧЕРНЕНКО

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ.....51

Галина КОВАЛЬЧУК, Юрій БАНІТ

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ТВОРЧИСТЬ ЯК ЧИННИК ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я
У КОНТЕКСТІ МАСОВОЇ СВІДОМОСТІ.....61

Олександр КУЦІЙ

СИНЕРГІЯ В ЗАГАЛЬНО-НАУКОВОМУ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ
ТЛУМАЧЕННЯХ: АНАЛІЗ ТЕОРІЇ ТА ЕКСПЕРИМЕНТІВ.....72

Вікторія ПРЕДКО, Денис ПРЕДКО

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО СТАНУ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....78

Інна ЧУХРІЙ

ДИТЯЧА ГРА В ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ
ДІТЯМ РАНЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....85

УДК 343.85:347.63

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2022.3.5>**Тетяна ЛЮБИМОВА**

доктор освіти в галузі психології, доцент, докторант, Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039

Tetyana LYUBIMOVA

Doctor of Education in the field of Psychology, Associate Professor, Doctoral Student, Interregional Academy of Personnel Management, 2 Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖІНОК В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

STATE OF RESEARCH ON THE PROBLEM OF VIOLENCE AGAINST WOMEN IN SCIENTIFIC LITERATURE

У статті проаналізовано стан вивчення проблеми насильства щодо жінок та представлено класифікацію та ознаки щодо насильницьких дій, вчинених проти жінок. Підкреслено, що Україна входить до четвірки країн, в яких найчастішим правопорушенням є різні форми насильства: психологічне, економічне, домашнє, на робочому місці тощо. Це свідчить про актуальність проблеми та потребу в її вирішенні для сьогодення для психологів та психотерапевтів.

Метою статті є окреслення актуальності дослідження стану наукових розвідок у контексті визначення насильницьких дій щодо жінок.

Висновки проблема насильства над жінками стоїть досить гостро й для України. Її небезпечність полягає у тому, що різноманітні прояви насильства та жорстокого поводження не лише руйнують відносини в родині, стають причиною глибоких психологічних травм, а й виступають однією із передумов руйнації правових, моральних та духовних засад суспільства. Водночас загальна проблема насильства над жінками була й залишається складною для дослідження, а отже й для визначення шляхів запобігання цьому явищу. Актуальним залишається завдання – змінювати ставлення громади – терпиме, споглядале, пасивне, а іноді й байдуже – до насильства над жінками. Тож наша подальша робота полягтиме в розкритті ознаки насильницьких дій щодо жінок.

Ключові слова: насильництво, насильницькі дії, ознаки насильства, жінки, які постраждали від насильства.

The article analyzes the state of study of the problem of violence against women and presents the classification and signs of violent acts committed against women. It is emphasized that Ukraine is among the four countries in which the most frequent offense is various forms of violence: psychological, economic, domestic, workplace, etc. This indicates the relevance of the problem and the demand for its solution for psychologists and psychotherapists today.

The purpose of the article is to outline the relevance of research on the state of scientific intelligence in the context of determining violent acts against women.

Conclusions. The problem of violence against women is quite acute for Ukraine as well. Its danger lies in the fact that various manifestations of violence and ill-treatment not only destroy family relationships, cause deep psychological trauma, but are also one of the prerequisites for the destruction of the legal, moral and spiritual foundations of society. At the same time, the general problem of violence against women was and remains difficult to research, and therefore to determine ways to prevent this phenomenon. The task remains relevant – to change the attitude of the community – tolerant, contemplative, passive, and sometimes indifferent – towards violence against women. Therefore, our further work will consist in revealing the signs of violent acts against women.

Key words: violence, acts of violence, signs of violence, women affected by violence.

Постановка проблеми. Проблема впливу психотравматичного досвіду на психіку жінки є однією з найактуальніших в кризовій психології зараз, оскільки травматизація і віктимізація жінок поширені в сучасному суспільстві.

Зазначено, що повномасштабна війна, яка з 24 лютого 2022 року триває в Україні, не нівелювала, а подекуди навіть загострила проблему насильства. Офіційних даних від МВС поки що немає, проте громадські організації, які займаються протидією насильству, відзначають, що війна стала фактором ризику, який вплинув не тільки на зростання кількості

випадків, але й на збільшення жорстокості в ситуаціях домашнього насильства. Акцентовано увагу, що вихідні положення міжнародних стандартів у сфері боротьби з домашнім насильством ґрунтуються на глибокому усвідомленні неприпустимості подібного насильства, яке є грубим порушенням прав людини.

Аналіз останніх досліджень. У вітчизняній науці проблематику різних форм насильства досліджували: І. Грабська (1999), О. Шинкаренко (2000) (механізми віктимізуючого впливу психотравмуючих факторів батьківсько-дитячих стосунків на особистість жінки та прийняття нею ролі жертви та крос-

культурні відмінності у сприйнятті, переживанні та використанні образливої поведінки у сім'ї в Україні та Польщі); Н. Опухова і О. Малолетняя (2000) досліджували типи жінок-жертв подружнього насильства, вивчаючи їх життєві міфи; в дослідженні Д. Шестакова докладно розглянути соціальні та психологічні особливості чоловіків та жінок, які відбували покарання за злочини, вчинені у сімейній сфері; особливу увагу аналізу психологічних теорій, які пояснюють формування «феномену насильства» приділила І. Малкіна-Пих (2006).

В рамках гендерних досліджень проблемою займалась Шведова Н. (2002). Працювали з цією проблемою і деякі інші автори: Н. Платонова та Ю. Платонов, В. Полубінський та інші.

Питання важливості використання міжнародного досвіду для розвитку національної нормативно-правової бази протидії насильству та надання допомоги постраждалим розглядалися такими вітчизняними вченими, як О.Бандурка, А.Блага, А.Галай, В. Галай, Л. Головка, М. Качинська, К. Левченко, В. Муранова, С.Проневич та інші.

Формулювання мети статті є окреслення актуальності дослідження стану наукових розвідок у контексті визначення насильницьких дій щодо жінок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зазначимо, що події останніх 8 років примушують звернути увагу фахівців допоміжних професій на те, що саме жінки виявляються особливо вразливими. Доведено, що безліч травмуючих подій можуть негативно впливати на психіку жінки: до їх числа відносяться: військові конфлікти, природні та техногенні катастрофи, адже вони носять глобальний характер, їхні наслідки зачіпають безліч жінок.

Сучасне світове товариство, ґрунтуючись передусім на загально гуманістичних принципах та керуючись відповідальністю держав перед своїми громадянами, дедалі більше звертає увагу на проблему звільнення міжнародної спільноти від будь-яких проявів насильства. Слід зазначити, що епоха насильства приходить на зміну епосі ненасильства, і навпаки, але найчастіше суспільство перебуває у цих двох іпостасях свого буття одночасно. До найбільш важливих міжнародних нормативно-правових документів уважаємо за доцільне віднести Модельний закон ООН про домашнє насильство, ухвалений 2 лютого 1996 року Комісією ООН з прав людини [6].

При вирішенні цих складних завдань особливо важливого значення набуває проблема

боротьби із будь-якими проявами насильства. Зростання рівня насильницької злочинності в Україні, спричинене різноманітними факторами, саме: соціально-політичною нестабільністю, економічною кризою, рівнем безробіття, військовими діями, які становлять загрозу життю та здоров'ю громадян.

Наразі Україна є учасницею більшості міжнародних договорів, прийнятих на рівні ООН, а також конвенцій Ради Європи, які відіграють провідну роль у 23 міжнародному захисті прав людини. Зазначимо, що визнані міжнародні стандарти захисту від насильства, зокрема це Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11 травня 2011 р. (Стамбульська конвенція) [11] загалом втілені у національному законодавстві України.

Положення національного законодавства свідчать, що державна політика захисту від насильства та інших протиправних дій є одним із пріоритетів державної і правової політики України [Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. Ст. 35. 20. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15.11.2001 № 2789-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 10. Ст. 70. (втратив чинність). Про захист суспільної моралі : Закон України від 20.11.2003 № 1296-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 14. Ст. 192, Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.2017 № 2227-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19.](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19)]

Що стосується України, то свідченням того, що сімейне насильство набуло статусу особливої соціальної проблеми, стало прийняття нової законодавчої бази, створення кризових центрів, проведення досліджень, і організація науково-практичних семінарів та конференцій. В листопаді 2001 року був прийнятий Закон України «Про попередження насильства в сім'ї».

В контексті нашого дослідження нас зацікавило питання щодо дослідження теоретичних засад проблеми насильства щодо жінок в науковій літературі. Питання насильницької поведінки мають особливе місце у науковому пошуку таких вітчизняних вчених, як:

О. Бандурка, В. Голина, О. Гумін, А. Долгова, О. Джужа, А. Закалюк, А. Зелінський, В. Кудрявцев, П. Михайленко, Г. Мінковський та багато інших. Вагомий внесок у розробку проблеми насильства в сім'ї та його запобігання здійснили А. Блага, В. Брижик, А. Волощук, В. Галуцько, Б. Головкін, Т. Журавель, О. Кочемировська, Л. Крижна, К. Левченко, Ю. Лисюк, О. Мартиненко, Ю. Приколотіна, Г. Христова, Х. Ярмачі, М. Ясеновська та інші. В сучасній психології насильство – це будь-який спосіб поведінки (простий або складний, вербальний і невербальний), який використовують для того, щоб управляти думками, почуттями і вчинками іншого, проти його бажання, волі і поглядів, але з психологічною (а часто і матеріальною) вигодою для насильника. Крім того його можна розглядати і як прояв бездіяльності [10]. Основними з-поміж них стали такі теоретичні напрями:

- *інстинктивна поведінка* (вроджене прагнення до смерті і руйнування – З. Фройд, К. З. Лоренц, Е. Фромм);
- *теорії спонукання* (мотивація спричинення збитків або шкоди іншим – Д. Доллард, Н. Міллер, А. Бандура);
- *когнітивні моделі* (емоційні і пізнавальні процеси як основні детермінанти насильства – Л. Берковіц, Д. Зільманн);
- *соціальне навчання* (засвоєння і підтримка шляхом безпосередньої участі в ситуаціях прояву насильства, а також унаслідок пасивного спостереження за такими проявами – А. Бандура, Е. Борден, А. Басс, С. Паттерсон, Р. Річардсон).

Соціологія розглядає насильство як вид соціальної девіації і визначає його як явище дискримінації особи, утиск або обмеження її прав і свобод. Необхідно зазначити, що більшість соціологічних теорій девіантної поведінки підкреслюють значну роль інтрапсихічних процесів, а також визначають вплив біогенетичних чинників на формування схильності до насильницької поведінки [12]. Однак слід зазначити, що багато хто з вчених-соціологів об'єктом вивчення обирає, насамперед, різноманітні форми колективного, соціального насильства, в яких основними детермінантами є соціальні умови та об'єктивні обставини.

Економічна і соціальна нерівність породжує диференціацію суспільства на групи, суспільні класи і, як наслідок, протиріччя і боротьбу між ними. Такий підхід до насильства характерний для багатьох соціологічних парадигм і наукових течій [13]. В контексті нашого дослідження нас зацікавило питання

щодо дослідження теоретичних засад проблеми насильства саме щодо жінок. Розкриємо його більш детально.

Насильство відносно жінок (*violence against women*) – вид агресивної поведінки і використання сили для нанесення шкоди – від словесних образ і погроз до побоїв і смерті. Жінки набагато частіше, ніж чоловіки, стають жертвами фізичного, психологічного, економічного і особливо сексуального насильства [14].

За даними Міжнародної науково-практичної конференції з проблем домашнього насильства [15], увагу дослідників в 1960-х першим привернуло пильну роках фізичне насильство щодо дітей. Згодом в сферу їхньої уваги потрапило також жорстоке ставлення, що негативно впливає на психіку дитини, незалежно від наявності або відсутності фізичного насильства. А через 10 років увага дослідників звернулася і до вивчення феномена насильства над жінками. Спочатку у фокусі уваги опинилося фізичне насильство, а вже потім об'єктами вивчення стали сексуальне насильство в сім'ї, а також жорстоке ставлення в емоційній сфері, склад якого у різних авторів істотно відрізняється. Але, як правило до *психологічного насильства* можна віднести: •примус і погрози завдати фізичну шкоду, припинити стосунки, здійснити самогубство; примушування до здійснення незаконних дій; •економічну дію, що включає в себе перешкоджання в розпорядженні власними грошима та майном, отриманні або збереженні роботи, позбавлення доступу до сімейного бюджету та інформації про нього; •усунення від процесу ухвалення рішень; •використання дітей для здійснення психологічного тиску; •заперечення наявності проблеми насильства, перекидання відповідальності за неї на партнера та ігнорування його заклопотаності жорстоким ставленням; •контроль, ізоляція партнера, заборона контактів, які виправдовуються ревностями; •припинення, обзивання, формування почуття провини і власної неадекватності; •залякування за допомогою жестів, дій, пошкодження майна і демонстрації зброї [16].

У зарубіжній соціологічній та психологічній літературі використовується декілька термінів, що характеризують насильство в сім'ї: «Domestic violence» – насильство, здійснене членами сім'ї по відношенню до інших членів сім'ї – дітей, дружини/чоловіка, батьків, інших родичів. Використовуються також окремі спеціальні терміни, що стосуються тільки подружніх відносин, – «Spouse abuse» (зловживання стосовно дружини/чоловіка), «Wife battering» (побиття дружини), «marital

gare» (згвалтування в шлюбi), «spouse abuse» (подружня жорстокість) [17].

Згідно із Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» насильство в сім'ї- це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю. Подружнє насильство є різновидом сімейного насильства, під яким розуміють дії чоловіка чи дружини (одиночні чи такі, що повторюються), які спричиняють фізичну шкоду або викликають психічний дискомфорт (негативні переживання, стан напруженості, страху, пригнічення і т. д.) у партнера [Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.2017 № 2227-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19>]. Про подружнє насильство, як правило, говорять в тих випадках, коли факти грубого і жорстокого ставлення виявляються не одиничними, випадковими і ситуативними, а регулярними і систематичними.

Подружнє насильство зазвичай підрозділяють на чотири основні види: психологічне (моральне або емоційне); економічне; фізичне та сексуальне. Іноді в окремі види насильства виділяють різного роду погрози, але частіше їх вважають проявом одного з перерахованих чотирьох основних видів. При всій різноманітності видів насильства саме подружнє насильство характеризується тим, що набуває всезагального, генералізованого характеру.

Не буває сімейного насильника, який обмежує свою жертву в чомусь одному (Алексєєва, 2000) [Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.2017 № 2227-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19>]. Слід відзначити відмінність у підходах і трактуванні цієї проблеми в різних країнах. Якщо в Україні очевидним фактом насильства, як правило, вважається застосування фізичної сили, то в розвине-

них європейських країнах, таких як Франція, Німеччина, заборони чоловіка, що обмежують свободу дій і самореалізацію дружини (обмеження зустрічей із подругами, відвідування культурних і спортивних заходів, вимоги залишити роботу тощо) вже можуть бути розцінені як протиправні. Більшість співвітчизниць на такі дрібниці як обмеження особистої свободи взагалі не звертають уваги. В кожній країні світу діють закони, які захищають жінок від насильства. Вперше ця проблема набула глобального масштабу під час оголошеного в ООН десятиріччя жінок 1975-1985 роках. А в 1995-му на конференції в Китаї ООН прийняла спеціальну декларацію, в якій дала чітке визначення поняттю «насильство над жінками». Резюме документа, який було названо «Пекінська платформа», було таким: будь-яка форма насильства проти жінок – злочин. Взагалі в більшості цивілізованих країн подібні питання вирішуються на законодавчому рівні. Наприклад, у Швеції в 1998 році набув сили Закон «Про недоторканність особистості жінки». Він передбачає позбавлення волі строком до шести років за дії, спрямовані проти особистості жінки, в тому числі і домашнє насильство, які завдають шкоди як її фізичному, так і психічному здоров'ю.

В Німеччині та Австрії діє закон, згідно якого ізолюють не жертву, що пережила сімейне насильство, а самого насильника [18]. У психології існує безліч пояснень насильства. Розкриємо це більш детально. В психоаналізі насильство пояснюється як примітивний потягу до смерті («інстинкт смерті») перенесений індивідом з самого себе на зовнішні об'єкти. З точки зору необихеористів насильство є наслідком фрустрацій (теорія фрустрації), що змінюються в процесі соціального наочіння.

З погляду інтеракціонізму воно є наслідком «конфлікту інтересів», «несумісності цілей» окремих осіб і соціальних вимог [18]. Тож, спираючись на основні теорії насильства можна об'єднати в три групи:

1. **Соціально-психологічний підхід** наголошує на чинниках соціального наочіння і ролях модельованих через досвід і засвоєних під впливом сімейного виховання.

2. **Соціокультурний підхід**: концентрує увагу на впливі соціальних чинників і устрою, а також сімейних відносин на управління атмосферою насильства. Основна увага в рамках соціокультурного підходу сфокусована на соціальних нормах патріархату як причині агресії проти жінок.

3. **Міжособистісні теорії**: розглядають в якості фактора насильства психологічні

риси (агресивність, почуття провини, низька самооцінка). До цієї категорії входять і теорії, що наголошують на ролі алкоголю і наркотиків як на фактор-прискорювачу зловживання у відносинах. Досліджуючи причини подружнього насильства, багато авторів розглядають його в історичному контексті, тобто як пережиток минулого, коли чоловік мав закріплене не тільки традицією, але й законом право карати і дисциплінувати дружину. В своїй праці «Жіноча психологія» Карен Хорні [Женская психология (Автор: Хорни Карен, Переводчик: Замфир Е. И.) 1993.] пояснює подружнє насильство як хворобливу реакцію чоловіка на будь-яку фрустрацію, яка іде від дружини. Ця реакція породжує інстинктивне бажання базально невпевнених чоловіків принизити дружину, щоб підірвати і її почуття впевненості в собі. В свою чергу мазохістську поведінку жінок К.Хорні пояснює як таку, що закладена в соціальній ситуації і що в будь-якій культурі така поведінка проявляється, якщо у жінок:

- обмежується кількість дітей, яких вони можуть народити;
- коли жінки вважаються неповноцінними порівняно з чоловіками;
- економічно залежать від чоловіків;
- їх прояв сексуальності блокується;
- жінки обмежені своїми ролями, які зв'язують їх з сім'єю, релігією та добродійністю.

Коли такі умови зберігаються в культурі, «природа» жінок описується як слабка, пасивна, емоційна і залежна [Женская психология (Автор: Хорни Карен, Переводчик: Замфир Е. И.) 1993.].

Спираючись на аналіз робіт зарубіжних авторів М. Кауфмана, М.Кіммеля, М.Шеллер Г.Шнайдер, російські дослідники І. Горшкова і І. Шуригіна зробили наступні висновки: розвиток схильності чоловіків до насильства стимулює найближче оточення. Насильство виступає компенсацією почуття безвладдя, а також способом контролю над жінкою.

Крім того вчені, вказують на насильство чоловіків щодо жінок як на результат соціалізації, а також на проблему дисбалансу влади: сім'ї, в яких більшість рішень приймаються одним з подружжя, найчастіше стикаються з проблемою насильства. Віктимну ж поведінку жінок трактують як пов'язану з «жіночою природою», мовляв жінка своєю поведінкою «жертви» сама провокує насильство. Всі ці чинники роблять жінку вразливою для насильства в сім'ї.

У книзі «Запобігання торгівлі людьми» (за заг. ред. К. Б. Левченко та О. А. Удалової, 2004)

авторками підкреслюється взаємозалежність жертви і кривдника, приєднуючись таким чином до віктимологічного підходу – «грубість породжує ще більшу грубість, а агресивні дії однієї сторони викликають у відповідь агресію іншої».

В 70-ті роки XX ст. американською дослідницею Л. Уолкер була розроблена теорія про циклічний характер насильства. Згідно цієї теорії, цикл повторюваності насильства має чотири стадії:

1. Зростання напруги в стосунках між членами родини, під час якої один з членів сім'ї намагається вгамувати «агресора».

2. Насильницький інцидент: в хід йдуть погрози, залякування, звинувачення, психологічний тиск.

3. Примирення: ініціатор скандалу просить вибачення (хоча й перекладає відповідальність за те що відбулося на іншу сторону), намагається довести, що не треба «з мухи робити слона».

4. Спокійний період: це так званий «квітковий період» у стосунках [Walker, Lenore E. (1979) *The Battered Woman*. New York: Harper and Row. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>].

Психологічне насильство – дії одного члена сім'ї на психіку дитини шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може задаватися або завдається шкода психічному здоров'ю. [Walker, Lenore E. (1979) *The Battered Woman*. New York: Harper and Row. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>].

Найчастіше факти психологічного насильства мають місце в тих сім'ї, де батьки самі відчувають сильний стрес, з яким не в силах боротися. Це може бути не тільки залежність від алкоголю чи наркотиків, але і серйозна хвороба самої дитини або кого-небудь з членів сім'ї, фінансові проблеми, соціальна ізоляція, коли сім'я позбавлена підтримки з боку рідних, друзів, або просто брак знань про розвиток і виховання дитини, через що батьки пред'являють до свого чада занадто високі вимоги. Інколи дорослі вважають, що залякування і приниження найбільш оптимальні для збереження контролю над дитиною. І, звичайно, є дорослі, які в дитинстві піддавалися насильству в сім'ї і звикли до такого стереотипу спілкування, по-іншому вони просто не вміють.

Дослідники Р.Мосс і Дж.Шефер [(Moss, Schaefer 1986)] сформулювали п'ять таких задач, які виникають перед людиною, що

опиняється в кризовій ситуації (стає жертвою насильства), які потрібно вирішити для виходу із неї:

1. встановлення смислу ситуації і визначення її значення для себе;
2. реакція на вимоги кризової ситуації і спроба протистояти їй;
3. підтримка відносин з членами сім'ї, друзями і з тими, хто здатний посприяти у вирішенні проблеми;
4. збереження емоційного балансу, управління негативними почуттями викликаними несприятливою ситуацією;
5. збереження і підтримка образу «Я», соціальної ідентичності, впевненості в собі.

Отже, людина з підвищеною індивідуальною віктимністю, або «комплексом жертви» не може успішно справлятися із зазначеними вище задачами, у зв'язку з порушенням процесів психічної адаптації: емоційні порушення, внутрішньоособистісні і міжособистісні конфлікти, механізми психологічного захисту та індивідуальні механізми переробки стресу (оволодіваючи поведінки, копінга).

Захисні механізми діють у підсвідомості, вони викривлюють, заперечують або фальсифікують реальність і активізуються в ситуації стресу, фрустрації, конфлікту або психологічної травми.

Цю думку підтверджує Н. Мак-Вільямс, яка вказує на фактори які є основою для автоматичного використання людиною певного захисту або набору захистів:

1. вроджений темперамент;
2. природа стресів, пережитих в дитинстві;
3. захисти, зразками яких були значимі дорослі;
4. наслідки використання певних захистів засвоєні шляхом досвіду (Мак-Вільямс, 1998) [19].

Отже, насильство, за визначенням світової спільноти, не лише ставить людину в залежне становище, а й принижує її гідність, наносить шкоду її психічному та фізичному здоров'ю, стає серйозною перепорою у подальшому житті.

Висновки. Без сумніву, проблема насильства в сім'ї, як для багатьох інших країн, стоїть досить гостро й для України. Її небезпечність полягає у тому, що різноманітні прояви насильства та жорстокого поводження не лише руйнують відносини в родині, стають причиною глибоких психологічних травм, а й виступають однією із передумов руйнації правових, моральних та духовних засад суспільства. Водночас проблема насильства в сім'ї була й залишається складною для дослідження, а отже й для визначення шляхів запобігання цьому явищу. Актуальним залишається завдання – змінювати ставлення громади – терпиме, споглядале, пасивне, а іноді й байдуже – до насильства в сім'ї. Тож наша подальша робота полягтиме в розкритті ознаки насильницьких дій щодо жінок.

Література:

1. Кузьменко Ю.В. Протидія домашньому насильству: новели законодавства України. Право і суспільство. No 2 / 2019. С. 131–136.
2. Про попередження насильства в сім'ї: закон України від 15.11.2001 No 2789-III. База даних (БД) «Законодавство України». Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>.
3. Проект Закону про запобігання та протидію домашньому насильству : від 20.10.2016 No 5294 / ініціатор: В. Б. Гройсман. БД «Законодавство України». ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1pf3511=60306.
4. Легенька М.М. Зарубіжний досвід протидії насильству в сім'ї та можливості використання в Україні. ПРАВО І БЕЗПЕКА. 2017. No 4 (67). С. 111–116.
5. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству : монографія / А. О. Галай, В. О. Галай, Л. О. Головка та ін.; за заг. ред. А. О. Галай. Київ : КНТ, 2014. 160 с.
6. UN Handbook for Legislation on Violence against Women. The Advocates for Human Rights : сайт. URL: http://www.stopvaw.org/united_nations_model_legislation.
7. WHO Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women, (WHO, 2005), p. 5 URL: <http://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/24159358X/en>
8. Fact Sheet, Council of Europe Campaign to Combat Violence against Women, including Domestic Violence, URL: http://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Fact_1_Shee_en.asp.
9. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо профілактики насильства над дітьми й дорослими членами сім'ї: навчально-методичний посібник / Блага А.Б., Журавель Т.В., Заброра Д.Г., Мілорадова Н.Е. ; за ред. Г.О. Хрислової. К. : ТОВ «ВПК «ОБНОВА», 2012. – 140 с.
10. Фуркало В. І. Філософський аналіз проблеми насильства і ненасильства в суспільному розвитку : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Львів, 1998. 17 с.
11. Стамбульська конвенція: URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e>

12. Черниш Н. Й. Соціологія : підручник за рейтингово-модульною системою навчання. 5-те вид., переробл. і допов. Київ : Знання, 2009. 468 с.
13. Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї 2001–2011 роки / кол. авт.: О. М. Бандурка, О. Ф. Бондаренко, В. О. Брижик, та ін. ; заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко. Харків : Права людини, 2011. 240 с.
14. Гумін О. М. Кримінально-насильницька поведінка проти особи : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2009. 360 с.
15. Лисюк Ю. В. Протидія насильству в сім'ї: монографія. Одеса: Одеський юридичний ін-т ХНУВС, 2007. 162 с.
16. Євсюкова М.В. Надання допомоги та захисту жертвам насильства в сім'ї: аналіз стандартів Ради Європи. Європейське право. 2013. № 1–2. С. 119–128.
17. Друзь Є. В. Соціальний стан жінки в суспільстві. Харків : Консум, 2001. 424 с.
18. Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л. Соціально-психологічні аспекти проблеми насильства : навч.-метод. посіб. Київ : Комітет сприяння захисту прав дітей, 2003. 343 с.
19. Денисенко Л. Проти насильства : збірка. Київ : ВАІТЕ, 2016. 322 с.
20. Мак-Вільямс, Нэнси. Психоаналитическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе = Psychoanalytic diagnosis: Understanding personality structure in the clinical process. – Москва: Класс, 1998. – 480 с. – ISBN 5-86375-098-7.]

References:

1. Kuzmenko Yu.V. (2009). Protidiya domashnomu nasillyu: noveli zakonodavstva Ukrayini. Pravo i suspilstvo. [Combating domestic violence: amendments to the legislation of Ukraine] No 2 / 2019 131–136. [in Ukrainian].
2. Pro poperedzhennya nasilstva v sim'yi: zakon Ukrainy vId 15.11.2001 No 2789-III. Baza danih (BD) «Zakonodavstvo UkraYini» [On the prevention of violence in the family: the law of Ukraine dated November 15, 2001 No. 2789-III. Database (DB) "Legislation of Ukraine"] / Verhovna Rada (VR) Ukraini. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>. [in Ukrainian].
3. Proekt Zakonu pro zapobigannya ta protidiyu domashnomu nasilstvu : vId 20.10.2016 No 5294 / InItiator: V. B. Groysman // BD «Zakonodavstvo UkraYini» / [Draft Law on Prevention and Counteraction of Domestic Violence: dated 20.10.2016 No. 5294 / initiator: V.B. Groysman // Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine] VR UkraYini. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1pf3511=60306. [in Ukrainian].
4. Legenka M.M. (2017). ZarubIzhniy dosvId protidIyi nasilstvu v sIm'Yi ta mozhlivostI vikoristannya v UkraYinI [Foreign experience of combating violence in the family and possibilities of use in Ukraine] PRAVO I BEZPEKA. No 4 (67). 111–116. [in Ukrainian].
5. Mizhnarodni dosvid poperedzhennya ta protidiyi domashnomu nasilstvu : monografIya / [International experience of preventing and combating domestic violence: monograph] / A. O. Galay, V. O. Galay, L. O. Golovko ta In.; za zag. red. A. O. Galaya. Kyiv : KNT, 2014. 160 s. [in Ukrainian].
6. UN Handbook for Legislation on Violence against Women // The Advocates for Human Rights : sayt. URL: http://www.stopvaw.org/united_nations_model_legislation. [in Ukrainian].
7. WHO Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women, (WHO, 2005), r. 5 URL: <http://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/24159358X/en> [in Ukrainian].
8. Fact Sheet, Council of Europe Campaign to Combat Violence against Women, including Domestic Violence, Retrieved from : http://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Fact_Shee_en.asp. [in English].
9. Diyalnist sluzhbi dIlnichnih inspektoriv militsiii schodo profilaktiki nasilstva nad dItmi y doroslimi chlenami sim'yi: [navchalno-metodichniy posIbnik] / [Activities of the service of police district inspectors regarding the prevention of violence against children and adult family members: [educational and methodological manual] [Blaga A.B., Zhuravel T.V., Zabroda D.G., Miloradova N.E.] ; za red. G.O. Hristovoyi. – K. : TOV "VPK "OBNOVA", 140. [in Ukrainian].
10. Furkalo V. I. (1998). Filosofskiy analIz problemi nasilstva I nenasilstva v suspIlnomu rozvitku : avtoref. dis. ... kand. fIlos. nauk: [Philosophical analysis of the problem of violence and nonviolence in social development: author's abstract. thesis ... candidate philos. sciences]: 09.00.03. LvIv, . 17. [in Ukrainian].
11. Stambulska konventsIya: URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e> [in English].
12. Chernish N. Y. Sotsiologiya (2009). [Sociology: a textbook based on the rating-module system of education] 5th ed., revised. and added pidruchnik za reytingovo-modulnoyu sistemoyu navchannya. 5-te vid., pererobl. i dopov. Kyiv : Znannya, 468. [in Ukrainian].
13. Monitoring stanu vikonannya zakonodavstva Ukrayini schodo protidiyi nasilstvu v sim'yi 2001–2011 roki [Monitoring of the state of implementation of the legislation of Ukraine on combating violence in the family 2001–2011] / kol. avt.: О. М. Бандурка, О. Ф. Бондаренко, В. О. Брижик, та ін. ; заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко. Harkiv : Prava lyudini 240. [in Ukrainian].
14. Gumin O. M. (2009) Kriminalno-nasilnitska povedinka proti osobi [Criminal and violent behavior against a person: monograph.: monografiya] Lviv : Lviv. derzh. un-t vnutr. sprav. 360 [in Ukrainian].

15. Lisyuk Yu. (2007). V. ProtidIya nasilstvu v slm'Yi: monografIya. [Combating violence in the family: a monograph] Odesa: Odeskiy yuridichniy In-t HNUVS. 162. [in Ukrainian].
16. Evsyukova M.V. (2013) Nadannya dopomogi ta zahistu zhertvam nasilstva v sim'yi: analiz standartiv Radi Evropi. Evropeyske pravo [Providing assistance and protection to victims of domestic violence: an analysis of Council of Europe standards. European law]. 1–2.119–128. [in Ukrainian].
17. Druz E.V. (2001). Sotsalnyi stan zhinki v susplstvi [Social status of women in society]. Harkiv : Konsum. 424. [in Ukrainian].
18. Maksimova N. Yu., Milyutina K. L. (2003). Sotsialno-psihologichni aspekti problemi nasilstva : navch.-metod. posib. [Socio-psychological aspects of the problem of violence]. Kyiv : Komitet spriyannya zahistu prav ditey. 343. [in Ukrainian].
19. Denisenko L. (2016). Proti nasilstva [Against violence] : zbirka. Kiyiv : VAITE. 322. [in Ukrainian].
20. Mak-Vilyams, Nensi (1998). Psihoanaliticheskaya diagnostika: Ponimanie strukturyi lichnosti v klinicheskoy protsesse [Psychoanalytic diagnosis: Understanding personality structure in the clinical process]. Moscow : Klass. [in Russian].